

Копитова О. С.,

суддя Північного апеляційного господарського суду, старший співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту права інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ПЕРМАНЕНТНЕ РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ ЯК ФАКТОР ПОСЛАБЛЕННЯ ВНУТРІШНЬОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ СУДДІ ПІД ЧАС СУДОВОГО ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Реформування законодавства у сфері судової влади останніх десяти років, в частині постійного законодавчого втручання у конституційний статус судді, питань добору судді, інших змін під час перебування його на посаді судді, вочевидь спрямовані, за таких обставин вочевидь на досягнення інших прихованих цілей – а саме закріпити позитивне сприйняття громадськістю звичку втручання у судову владу законодавчого органу. У цьому контексті слід звернутися до позиції О. З. Хотинської-Нор, що «на думку Штефана Гасса, для фактичного втручання законодавчої та виконавчої влади існує багато шляхів, тож складається враження, що незалежність суддів під загрозою. Деякі з таких втручань можуть здаватися звичайними або неминучими, оскільки вони глибоко укорінені у традиційних способах організації держави. До того ж, можна часто почути таку думку, що незалежність суду повинна існувати не тільки теоретично на ґрунті конституційно визначеного положення або принципу, але також має опиратися практично на добросовісність тих, хто долучається до роботи законодавчої та виконавчої влади. Безумовно, покладатися лише на добросовісність представників інших гілок влади дуже шляхетно, але це зрештою призведе до підпорядкування суддівського корпусу. Суддям доведеться, як зазначається з цього приводу у загальному звіті дослідницької комісії МАС, «догоджати руці, з якої вони годуються» [1; 4, с. 51].

Це не просто призводить, а вже майже призвело до повного нівелювання незалежності судової влади як такої, зважаючи на постійні законодавчі зміни судоустрійних законів без паралельного створення й прийняття чітких й прозорих законів (матеріального і процесуального права) та закріплення нових процесуальних інструментів, що оптимізують судовий захист прав і свобод осіб. Природно, що це має наслідком ризик абсолютного нівелювання внутрішньої незалежності судді під час здійснення правосуддя у конкретній справі – під час ухвалення рішення на користь однієї чи другої сторони, що максимально залежить від судового тлумачення у

мотивувальній частині конкретного рішення. Такий стан в свою чергу створює негативні підвалини для неможливості забезпечення єдності судового правозастосування. При реформуванні судової системи, як і політичної, економічної, соціальної систем, найбільш ефективними визнаються гомеостатичні принципи і механізми управління. Гомеостаз передбачає збереження та розвиток найважливіших параметрів системи, порушення яких призводить до втрати нею стійкості та життєздатності. Для судової системи такими, зокрема, є самостійність і незалежність, які в доктрині вивчаються як основоположні принципи судової влади, її невід'ємні атрибути, а також легітимність. Остання свідчить про ступінь довіри суспільства до судової системи, а отже, – виправданість її існування. Саме ці характеристики забезпечують підтримку життєздатності судової системи. Тому розвиток судової системи повинен відбуватися не лише в контексті їх дотримання, а й у контексті прогресу означених параметрів [4, с. 111].

Регулярне законодавче безсистемне втручання в діяльність органів судової влади призвело до фактичного блокування роботи судових інстанцій усіх рівнів та юрисдикцій, наслідком чого є катастрофічна ситуація із накопиченням справ і зупиненням їх розгляду й перегляду усіма судами усіх інстанцій і юрисдикцій. Наголошуємо, що така картина реального стану судової влади може бути визнана як пряме порушення доступності права громадян на розгляд своєї справи (доступність правосуддя) правосуддя для громадян протягом розумного строку (виділено нами – О.К.). У цьому контексті ми також наголошуємо про порушення права осіб на доступ до правосуддя в цілому, чим порушується ключовий засіб забезпечення реалізації права на судовий захист, передбачений ст. 55 Конституції України, як одна з найважливіших гарантій здійснення конституційних й інших прав і свобод людини та громадянина. Передбачене ст. 55 Основного Закону України право громадян на судовий захист є непорушним і повинне гарантуватись державою. Фактичне звуження такого права законодавцем на невизначений термін може призвести до численних звернень громадян як до судів України, так і до міжнародних судових установ, що безумовно, негативно вплине на додержання Україною міжнародних зобов'язань за Конвенцією, зокрема, в частині гарантування прав людини, передбачених у ст. ст. 6, 13 Конвенції. У цьому контексті найбільш драматичним є те, що після численних реформ і всього загального руху у бік розширення сфери компетенції суду (як неодноразово наголошувалося – до ВС перейшло повноваження офіційного тлумачення законів), протягом останніх 29 років, ефективне покращення захисту суб'єктивних прав осіб, а також конституційних прав і свобод людини і громадянина, нині в Україні не демонструється. Продовжується систематичне втручання інших гілок влади

у судову із намаганням в змісті різних публікацій ЗМІ, різного рівня пропаганд тощо, видати цей процес як об'єктивний чинник «нормальності» побудови судової системи держави демократичного типу.

Все це відбувається у зв'язку із: 1) відсутністю програмного документа про розвиток судової системи; 2) існуванням фактору незавершеності системного будівництва й розвитку судової системи; 3) недостатністю сегменту судочинства у реформуванні судової влади, оскільки саме зміни до процесуальних кодексів і важливих законодавчих актів матеріального права, були відтерміновані у часі від судоустрійних реформ, запровадження нових процесуальних інструментів захисту прав осіб, що оптимізує їх захист якісно і в часі (груповий позов, преюдиційний, консультативний запит тощо). Таким чином, викладені об'єктивні фактори, що впливають на зниження зовнішньої незалежності судової влади, стають підставою для створення засад порушення внутрішньої незалежності судді під час його правозастосовної діяльності при здійсненні правосуддя. Звичайно, якби українське законодавство було ідеальним, то судові помилки суддів під час правозастосування рано чи пізно зійшли нанівець чи максимально мінімізувалися. Побічним, але не менш жаданим наслідком цього було б підвищення рівня правової культури Українського народу загалом. Хоча, як вже було неодноразово доведено у попередніх розділах, навіть ідеальні чинники не в змозі створити унікальної ситуації ідеальності судового правозастосування – у вигляді кожного високоякісного судового рішення в його мотивованості, обґрунтованості і коректності судового тлумачення.

Наголошуємо, що справедливим правосуддя може бути за сукупності умов: 1) взаємозв'язку і взаємодії внутрішньої незалежності судді із зовнішньою незалежністю судової влади; 2) системи чіткого і прозорого законодавства, що володіє якостями системності, єдності і несуперечливості, тобто відсутності фактору транзитності; 3) єдності судового правозастосування, що у практичному аспекті полягає у судовому верховенстві, внаслідок якого формуються переконливі прецеденти, підтримувані всією юридичною спільнотою України як країни континентального права. Оскільки суди застосовують у своїй діяльності те законодавство, яке є, одним із глобальних факторів, що впливає на єдність судового правозастосування як такого, виступає стабільність законодавства. Україна, на жаль, все ще проживає стан транзитності законодавства (не тільки судового, а загалом), що також об'єктивно підриває єдність судової практики і судового правозастосування.

Список використаних джерел

Штефан Гасс. Деякі спостереження щодо незалежності суду, як вона презентована у міжнародних документах та досвіді. Вісник Центру суддівських студій. 2007. № 10. С. 25–32.

Прилуцький С. В. Вступ до теорії судової влади (Суспільство. Правосуддя. Держава) : моногр. К. : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2012. 317 с.

Судова влада : І.Є. Марочкін, Л. М. Москвич, І.В Назаров та ін.: ; за заг. ред. І.Є. Марочкіна. Х. Право, 2015. 792 с.

Хотинська-Нор О. З. Теоретико-правові та праксеологічні засади судової реформи в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2017. 474 с.

Бігунець І. М.,

аспірант кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

ЗМІСТ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАХИСНИКА ЗІ ВСТАНОВЛЕННЯ ОБСТАВИН КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Ефективне використання засобів і способів захисту захисником неможливе без встановлення фактичних обставин кримінального провадження, оскільки пошукова ситуація, що виникає перед ним під час вступу у справу, є одночасно і відправною точкою реалізації ним функції захисту, і процесом, який супроводжує його діяльність у кримінальному провадженні. Змістом діяльності адвоката-захисника зі встановлення обставин кримінального провадження є пошук сприятливої для підзахисного юридично значимої інформації про кримінальне правопорушення.

Діяльність захисника є важливою гарантією забезпечення права на захист у кримінальному судочинстві, оскільки вона має соціальний характер і спрямована на спростування обвинувачення, встановлення обставин, які пом'якшують відповідальність підзахисного, запобігання порушень його конституційних прав. При цьому діяльність захисника спрямована не лише на інтереси підозрюваного, обвинуваченого, а й на інтереси правосуддя [1, с. 59].

Залучення захисника до кримінального провадження на початковому етапі розслідування відповідає інтересам як підозрюваного, так й особи, яка здійснює розслідування. Вступ у кримінальне провадження професійно підготовленого захисника надає можливість підозрюваному отримати кваліфіковану юридичну допомогу, реалізувати надані йому права, мотивувати власну версію у кримінальному провадженні.